

Izazovi finansiranja ekoturizma u Republici Srbiji

Challenges of financing eco-tourism in Republic of Serbia

Ivan Božović^{1}, Jelena Božović²*

^{1,2}Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Ekonomski fakultet, Kolašinska 156, 38220 Kosovska Mitrovica, Srbija /
University of Pristina with temporary headquarters in Kosovska Mitrovica, Faculty of Economics, Kolašinska 156, 38220 Kosovska Mitrovica, Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 03.08.2022, Rad prihvaćen / Accepted: 09.11.2022.

Sažetak: Turistički razvoj ima vrlo pozitivan uticaj na globalnu privredu. Međutim, mnoge zemlje, čak i razvijenije u odnosu na Srbiju, suočavaju se sa problemom narušenog koncepta balansa ekološke, ekonomske i socio-kulturne komponente kao i specifičnosti turistički atraktivnih regija. Tema ovog rada je fokusirana na mogućnosti formulisana novog koncepta ekološkog turizma, tj. ekoturizma, kako bi se dovele u ravnotežu sve komponente turističkog proizvoda (atraktivni resursi, infrastruktura, oprema, organizacija aktivnosti i doživljaj. Takođe, cilj je i da se promoviše nenarušena prirodna sredina i destinacije koje obiluju očuvanim prirodnim lepotama i etnookruženjem, kao i da se turistički razvoj u tim sredinama mora prilagođavati ekološkoj osetljivosti. Predmet rada je identifikovanje potencijalnih izvora finansiranja i izazova za razvoj ekoturizma u Srbiji. U radu su predstavljeni primeri najuspešnijih zemalja u ovoj oblasti i glavna obeležja u razvoju ekoturizma u Srbiji. Srbija ima bogate prirodne atrakcije koje još uvek nisu iskorišćene kao turistički potencijali, kao i na glavne prepreke u razvoju ekoturizma za sve potencijalne ekoturističke destinacije u Srbiji.

Ključne reči: ekoturizam, regionalni razvoj, infrastruktura, ruralni razvoj, finansiranje, Srbija.

Abstract: Tourism development has a positive impact on the global economy. However, many countries, even more developed in relation to Serbia, face the problem of disturbed the concept of balance of environmental, economic and socio-cultural components as well as the specifics of tourist attractive regions. The topic of this paper is focused on the possibilities of formulating a new concept of ecological tourism, i.e. ecotourism, in order to balance all the components of the tourism product (attractive resources, infrastructure, equipment, organization, activities and experience). The aim of this paper is to preserve the social, cultural, religious authenticity and natural balance of the areas visited by tourists. Also, the goal is to promote the undisturbed natural environment and destinations that are rich in preserved natural beauty and ethno-environment, as well as that tourism development in these areas must be adapted to environmental sensitivity. The subject of this paper is to identify potential sources of funding and challenges for the development of ecotourism in Serbia. The paper presents examples of the most successful countries in this field and the main features in the development of ecotourism in Serbia. Serbia has rich natural attractions that have not yet been used as tourist potentials, as well as the main obstacles in the development of ecotourism for all potential ecotourism destinations in Serbia.

Keywords: Ecotourism, regional development, Infrastructure, rural development, financing, Serbia.

¹orcid.org/0000-0001-8033-2248, e-mail: ivan.bozovic@pr.ac.rs

²orcid.org/0000-0002-0684-2124, e-mail: jelena.bozovic@pr.ac.rs

UVOD / INTRODUCTION

Ekoturizam je sastavni deo koncepta održivog turizma. Sam termin ekoturizam formulisao je Héctor Ceballos-Lascurén, meksički arhitekta, ekolog i međunarodni konsultant za ekoturizam. Ekološki turizam usmeren je na destinacije u prirodi i predstavlja jednostavno putovanje u područja sa lepom prirodom, dok ekoturizam predstavlja s jedne strane, set principa, a sa druge strane, predstavlja poseban segment tržišta i ostvaruje korist za lokalno stanovništvo u ekološkom, kulturnom i ekonomskom smislu (Khoja et al., 2021). Na taj način, između ova dva pojma postoji suštinska razlika. Može se konstatovati da su održivi turizam i ekoturizam poznati kao sredstva kojima se održava blagostanje lokalnog stanovništva, sredstva zaštite prirodne sredine, tradicije i kulturnog nasleđa (Carta di Rimini, 2001; European Commission, 2000, 2006, 2007; WTO, 1995; WTO-UNEP, 2002; Kosović, 2009).

Okosnicu razvoja ekoturizma čine pet principa: 1. Zasnovan je na prirodi (zavisi od prirodnog ambijenta, ali se može odnositi i na kulturne odlike; zaštita prirodne sredine je ključna za njegov razvoj); 2. Ekološki održiv (svi njegovi oblici treba da budu ekološki održivi, iako to u praksi varira od slučaja do slučaja); 3. Environmentalno poučan (edukacija o prirodnoj sredini i interpretacija su ključne odlike ekoturizma; turisti takvu vrstu poduke i očekuju); 4. Lokalno koristan (ekoturizam treba da uključi lokalnu zajednicu na korist i zajednice i ambijenta, kao i da poboljša kvalitet turističkog doživljaja) i 5. Doživljaj za turiste (satisfakcija posetilaca ekoturističkim doživljajem i njihova bezbednost su od vitalnog značaja za budućnost industrije ekoturizma) (Page, Dowling 2002; Milenković, Bošković, 2012).

Struktura zaštićenih prirodnih dobara u Srbiji je takva da imamo 5 nacionalnih parkova, 16 parkova prirode, 16 predela izuzetnih oblika, 69 rezervata prirode, 322 spomenika prirode i 42 zaštićenih prostora kulturno-istorijskih vrednosti (Zavod za zaštitu prirode Srbije, 2020).

Ekoturizam predstavlja jedan od najbrže rastućih segmenta globalnog turizma. Sasvim je izvesno i realno očekivanje njegovog bržeg rasta u budućnosti. Ekoturizam se dokazao i u praksi privlačenja privatnih investicija, koje se koriste za osnivanje privatnih parkova prirode i prirodnih rezervata, kao u zemljama Kostarike, Ekvadora, Malezije i Južne Afrike (UN, 2003). Prema evidenciji jednog od vodećih turističkih veb operatera (Tripping.com) na prvom mestu se nalazi Kostarika, u kojoj je ekoturizam jedan od ključnih turističkih segmenata. Zemlja je bogata prirodnim resursima (nacionalnim parkovima i zaštićenim prirodnim zonama), koje pokrivaju 21% njene površine. Razvoj i prihodi od turizma omogućili su podsticaj za dodatno očuvanje prirode zemlje.

U Ekvadoru, čiji je glavni grad Kito, prema standardima UNESCO, najbolje je očuvani stari grad u čitavoj Severnoj i Južnoj Americi, nastao na ruševinama civilizacije Inka koje su nastanjivale ovaj prostor u prošlosti, savršeno su očuvani primeri stare kolonijalne arhitekture, Crkva Družbe Isusove (Iglesia de la Compañía de Jesús) potpuno je pokrivena zlatom, a Bazilika nacionalnog zaveta (Basilica del Voto Nacional), sa mnogobrojnim životinjama i staklenim prozorima, podseća na stare pariske crkve. Najviši aktivni vulkan na svetu nalazi se na 5,897 metara nadmorske visine, a čak 7 od 14 vulkana, više je od 5,000 metara. Na ostrvu Galapagos, nazvanom po džinovskim kornjačama koje žive na njemu, ova UNESCO zaštićena regija, predstavlja stanište za jedinstven ekosistem koji se svih ovih godina razvijao gotovo bez spoljašnjeg uticaja. Oko 25% svih lekova koji se koriste kod nas, dolazi iz Amazona, kao i čak 70% lekova za rak i preko 80% hrane - čokolada, kafa, pirinač, krompir, banane, kukuruz (Vodič za Ekvador).

Malezija je bogata prirodnim resursima, a njena tradicionalna ekonomska snaga počiva na proizvodnji i trgovini robom. Ova zemlja proizvodi više od pola svetskog palminog ulja, a veliki je i izvoznik je nafte i plina. Poznata je i po plažama, prašumama i mešavini malajskih, kineskih, indijskih i evropskih kulturnih uticaja. Sektor usluga u Maleziji se sastoji iz: usluge obrazovanja i osposobljavanja, putovanja u zdravstvo (zdravstveni turizam), turističkih aktivnosti velike vrednosti kao što je ekoturizam i zelena tehnologija (obnovljivi izvori energije i uštede u korišćenju energije). Sektor usluga Malezije zapošljava više od 60% radne snage i čini više od polovine njenog BDP-a. Zelena ekonomija predstavlja model ekonomskog rasta u kojem su ulaganja u uštedu resursa kao i održivo upravljanje prirodnim kapitalom pokretač privrednog rasta (Zonjić, 2020).

U Južnoj Africi, sprovedeno je istraživanje na osnovu koga je utvrđeno da su stanovnici u tim oblastima ostvarili više prihoda iz oblasti ekoturizma, do tog nivoa da su zemlju izbacili iz siromaštva, a sa druge strane država je postigla viši stepen ukupnog ekonomskog rasta. Održivi turizam sprovodi se od 2006. godine, u okviru programa Marakeš proces u Maroku, Mauritaniji, ali i drugim afričkim zemljama kao što su: Mauricijus, Mozambik, Senegal, Kenija, Benin, Južna Afrika i Mozambik. Ovaj projekat ima za cilj razvoj održivog turizma, što podrazumeva poboljšanje turističkih usluga i prodaje različitih proizvoda turistima. Prema istraživanju ovaj projekat ima pozitivne efekte u nekoliko afričkih zemlja, jer su zbog turizma stanovnici u tim oblastima ostvarili više prihoda i na taj način se izbacili iz siromaštva, a sa druge strane države su postigle viši stepen ekonomskog razvoja (UNEP).

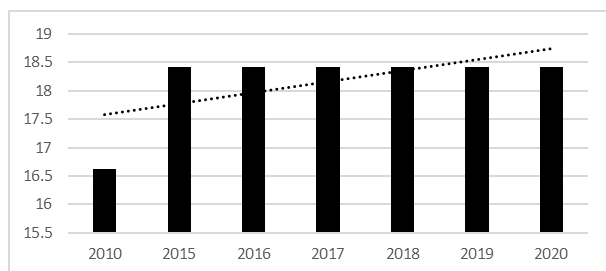
1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA / RESEARCH METHODOLOGY

Pregledom relevantne literature pomoću deskriptivne metode, provedena je analiza resursa za razvoj ekoturizma u Srbiji. Rad ima za cilj da identifikuje potencijalne izvore finansiranja ekoturizma u Srbiji. U radu su predstavljeni primeri najuspešnijih zemalja u ovoj oblasti i glavna obeležja u razvoju ekoturizma u Srbiji. Cilj ovog rada je očuvanje društvene, kulturne, religijske autentičnosti i prirodne ravnoteže područja koja posećuju turisti, kao izazov za razvoj ekoturizma u Srbiji.

U analizi ekoturizma i ruralnog turizma u Republici Srbiji, poželjno je poći od sledećih karakteristika:

1. Teritorija Srbije je splet ruralne sredine i fascinantne lepote prirode. Osmišljena politika ruralnog razvoja, finansijski podržana, ima za rezultat uspešnu ruralnu ekonomiju, sa mogućnostima za zapošljavanje. Povratkom u selo, ono će opstati i ostati, uprkos činjenici da je od 4.709 sela u Srbiji 1.200 na putu nestanka. Uz to ide i reafirmacija starih zanata i tradicionalnih lokalnih proizvoda, sve izraženija tražnja za seoskim turizmom i interesovanje za lokalnu kulturu i tradiciju (www.selo.rs).

2. Ekološki očuvana teritorija bogata prirodnim lepotama. Na relativno maloj geografskoj površini smeštene su: planine, ravnice, bare, močvare, pustinje, šume, reke, kanjoni i klisure. Udeo šumske površine unutar zaštićenijih područja povećan 2015. u odnosu na 2010. godinu, ali je taj procenat ostao isti sve do kraja posmatranog perioda tj. 2020. godine (Slika 1).

Slika 1 - Udeo šumske površine koja se nalazi unutar zakonom utvrđenih zaštićenih područja (%) / Figure 1 - The share of forest area located within the legally established protected areas
Izvor / Source: RZS

Od Vojvodine, na krajnjem severu zemlje, pa do Metohije na jugu, u Srbiji ima dobro očuvanih i netaknutih delova prirode koji poseduju veliki stepen autohtonosti, izvornosti, očuvanosti i pejzažne atraktivnosti. Samim tim zaštićena područja predstavljaju područja sa netaknutim i očuvanim delovima priro-

de, sa brojnim geološkim, biološkim i predeonim raznovrsnostima (ekolist.org).

Na različitim lokalitetima postoje i drugi detalji interesantni za turiste. Tako se u blizini naselja Perućac nalazi rečica Vrelo koja je jedinstvena po svojoj dužini od samo 365 metara, zbog čega je u narodu poznata i kao „reka-godina“.

Potencijali razvoja ekoturizma i ruralnog turizma su raznovrsni. Ekodestinicije u Srbiji koje bi mogle da budu dalji oslonac razvoja ekoturizma su: prirodni rezervat Zasavica, klisura reke Gradac, Stara Planina, NP Đerdap, NP Tara, Vlasinsko jezero, Holmolje, Rezervat biosfere Golija - Studenica (Živković, 2009).

3. Uključivanje lokalnog stanovništva u turističku delatnost ekoturizma. I pored tendencije praznjenja sela u našoj zemlji, ljudi su mu ostali verni. Kada se govori o seoskim domaćinstvima, treba navesti podatak da veliki broj stanovnika se i dalje bavi poljoprivredom i stočarstvom, ali ima potencijala da vremenom zaživi i ekoturizam.

4. Srbija je turistički interesantnija zemlja u odnosu na konkurente. Preplitanje kultura iz različitih istorijskih perioda izaziva posebno interesovanje naučnika i turista. Na primer, u blizini gradića Kladovo, jednog od najpopularnijih srpskih letovališta na Dunavu, nalaze se ostaci čak tri tvrđave, dve iz rimskog doba (Diana, Pontes) i jedna iz osmanlijskog perioda (Fetislam). Beograd, glavni grad Srbije, jedan je od najstarijih gradova u Evropi, star preko 7.000 godina.

Nematerijalno i kulturno nasleđe Srbije je bogato zbog uticaja mnogih manjinskih naroda. Običaji i tradicija manjinskih naroda (Roma, Slovaka, Vlaha, Mađara, Rusina, Šokaca, Bunjevaca, Albanaca, Bošnjaka i ostalih) čini dodatnu vrednost turističke ponude Srbije jer je „nematerijalno kulturno nasleđe tekovina savremenih dinamičkih procesa i kao takvo se zaštićuje i vrednuje, postajući ekskluzivno dobro različitih kultura“ (Lukić Krstanović, Divac, 2012).

5. Kontinuirana marketing aktivnost turističkih područja. U tu svrhu je razvijen strategijski marketing plan turizma Srbije. Zadatak Plana je da definiše resurse i atrakcije zemlje (komparativne prednosti) i da ih postavi u zaokruženi, funkcionalni i održiv sistem, što bi trebalo da dovede do bržeg održivog rasta ekonomije turizma u zemlji (Strategijski marketing plan turizma Republike Srbije do 2025).

6. Sve veća ulaganja u različite objekte infrastrukture, ekokonačišta (poseban smeštajni objekat koji nudi manji komfor u odnosu na standardne hotele, jer naglasak boravka nije na udobnosti već na aktivnostima kojima se turisti bave: pešačenje, jahanje, posmatranje ptica i sl.).

2. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

Brojna istraživanja upućuju na glavna obeležja turističke tražnje i profilisanje ekoturista. Glavna obeležja turističke tražnje oličena su u: fragmentaciji godišnjih odmora, sve većem broju nezavisnih turista nasuprot masovnom turizmu, novi tipovi odmora i specijalnih interesa, razmišljanje turista o kvalitetu usluge, turisti su sve iskusniji, obrazovaniji i informisaniji, turisti osećaju sve veću potrebu za promenama, aktivnom i uzbudljivom odmoru (Razvoić, 2008). Ekoturistu karakteriše sledeće: starost: 35-54 godine; 52% ekoturista su ženskog pola; 82% je sa visokim obrazovanjem; 50% ispitanika najviše voli putovanja koja traju između 8 i 14 dana; turisti koji su već putovali u prirodu bili su spremni da potroše više nego tradicionalni turisti; važni elementi putovanja jesu lokaliteti u divljini koji se posećuju, posmatranje divljih životinja i pešačenje; motivacija za sledeće putovanje: uživanje u prirodi, sticanje novih iskustava i upoznavanje novih mesta (Trumbulović-Bujić, 2014).

Ujedinjene nacije su proglasile 2002. godinu, Međunarodnom godinom ekoturizma, a Komisija UN za održivi razvoj zatražila je od međunarodnih agencija, vlada i privatnog sektora da preduzmu odgovarajuće aktivnosti koje podržavaju ovu akciju. Uprkos popularnosti ekoturizma, eko kritičari smatraju da ne postoje jasni principi definisani od strane

organizacija koje se bave zaštitom prirode. Dalje, kritičari tvrde da infrastruktura potrebna za održavanje turizma, kao što su putevi, može doprineti degradaciji životne sredine i izazvati veliki uticaj na lokalnu zajednicu jer dolazak stranih posetilaca može učiniti oblast zavisnom od turizma nasuprot ustaljenoj domaćoj ekonomskoj praksi. Međutim, bez obzira na ove kritike, ekoturizam uživa sve veću popularnost i ima važnu ulogu u mnogim svetskim ekonomijama, tako da bi idealan termin bio ekoturizacija. Sa takvim stavovima se slaže i većina naših autora, s tim da se tretiraju i problemi ekoturizma u komparativnim odnosima u zemljama u razvoju (Šušić, 2007) na lokalnom i globalnom nivou (Spasojević, 2006).

Svi indeksi turističkog prometa (dolasci i noćenja turista) u 2022. izračunavaju se na osnovu podataka Centralnog informacionog sistema u ugostiteljstvu i turizmu (eTurista) za 2022. i 2021. (Tabela 1). U Republici Srbiji u aprilu 2022. godine, u odnosu na april 2021. godine, broj dolazaka turista veći je za 98,1%, dok je broj noćenja veći za 68,2%. (RZS).

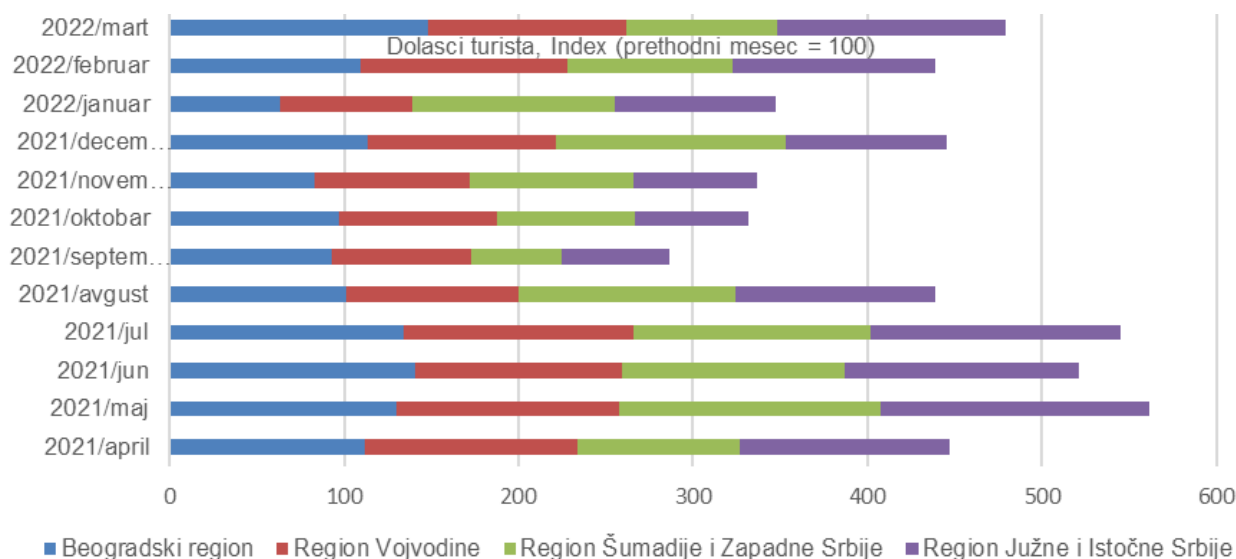
Na taj način, opravdana su predviđanja globalnog razvoja svih oblika turizma posle pandemije COVID-19 (Milošević et al., 2022; Ostojić et al., 2021).

Različiti su i motivi za dolazak u Srbiju, dok se kao najdominantniji ističe gostoprimstvo sa 4.07 % (Slika 3).

Tabela 1 - Prihodi od međunarodnog turizma po zemlji destinacije
Table 1 - International Tourism Receipts by Country of Destination

	2010.	2018.	2019.	2019.
Zemlje južnog Mediterana	164.92	228.588	234.447	40.7
Albanija	1.626	2.193	2.332	0.4
Bosna i Hercegovina	594	1.101	1.176	0.2
Hrvatska	7.231	11.127	11753	2.0
Kipar	2.137	3.472	3.254	0.6
Severna Makedonija	197	382	396	0.1
Grčka	12.742	18.998	20.351	3.5
Izrael	4.903	7.225	7.600	1.3
Italija	38.786	49.262	49.596	8.6
Malta	1.079	1.859	1.901	0.3
Crna Gora	732	1.182	1.230	02.
Portugalija	10.077	20.140	20.633	3.6
Srbija	764	1.547	1.606	0.3
Slovenija	2.639	3.193	3.081	0.5
Španija	58.829	81.689	79.708	13.8
Turska	22.585	25.220	29.829	5.2

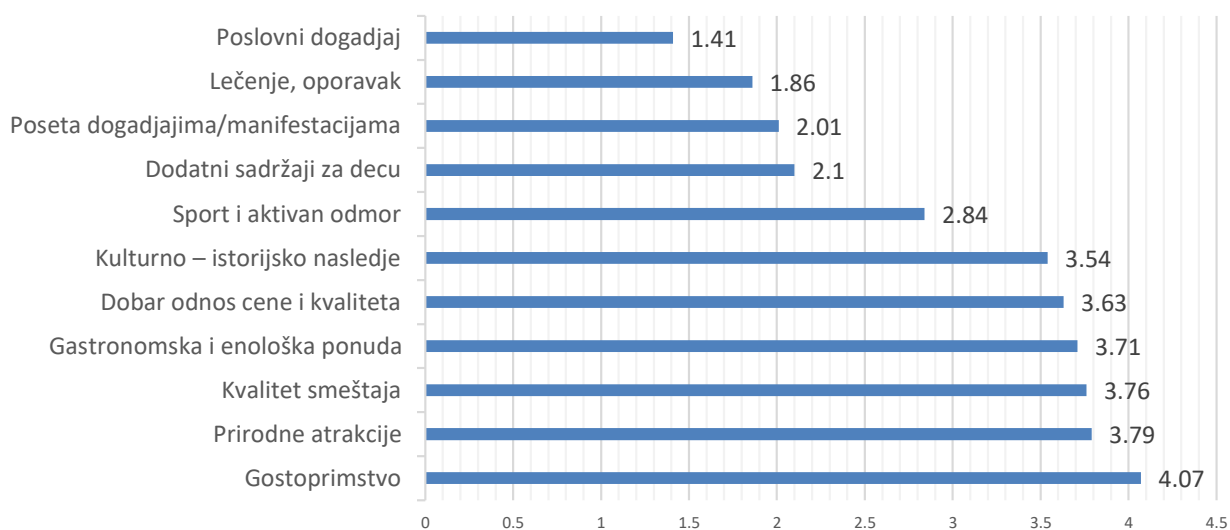
Izvor / Source: World Tourism Organization (UNWTO)

Slika 2 - Dolasci turista, Index (prethodni mesec = 100)

Figure 2 - Tourist arrivals

Izvor / Source: RZS

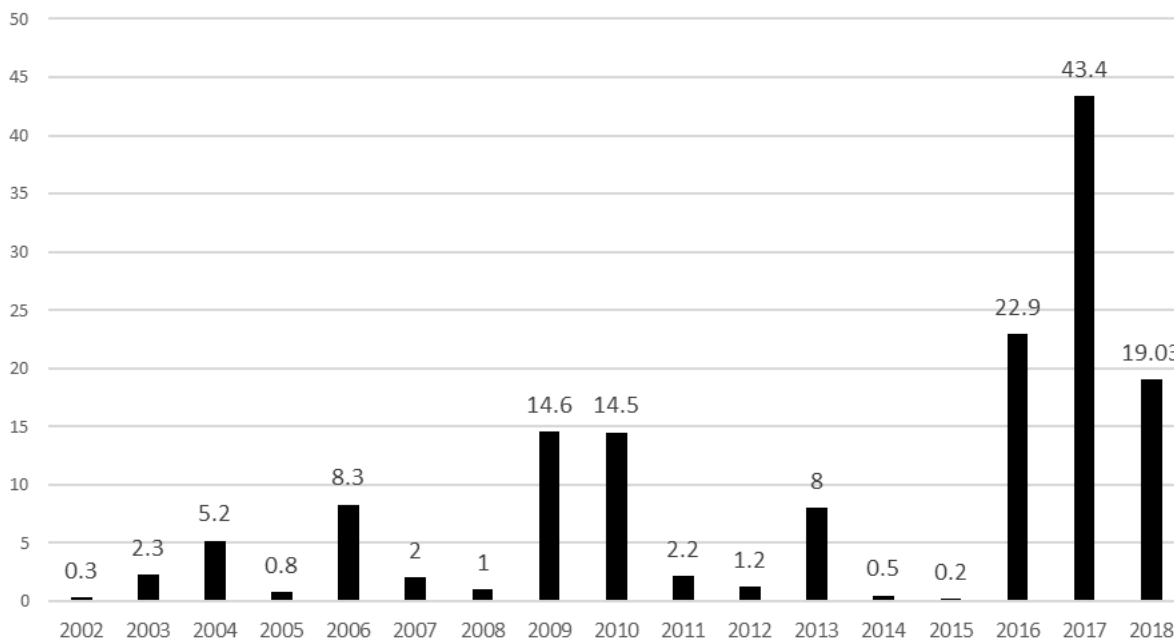
Slika 3 - Motivi za posetu turističkoj destinaciji

Figure 3 - Motives for visiting a tourist destination

Izvor / Source: Strategijski marketing plan turizma Republike Srbije do 2025. godine.

Poseban problem u Srbiji predstavlja finansiranje turističkih klastera i privlačenje stranog kapitala iz programa razvojnih finansijskih institucija (Slika 4). Veoma je opravdano osnivanje nacionalne agencije za turizam, kao inicijatora i nosioca okupljanja potencijalnih investitora. Veoma je važna i saradnja sa Agencijom za životnu sredinu, kao i raznim programima razvoja poljoprivrede i sela. Treba razviti i politike za ostvarivanje ciljeva i budžetske mehaniz-

me za njihovo finansiranje. Stoga prioritet treba dati razvoju zakonodavstva koje je lako primenljivo, a koji će postepeno biti usklađeno sa pravilima EU. Ovi sadržaji predstavljaju osnovno polazište za oplođnu kapitala i prostor za razvoj profitabilnih proizvoda sa ciljem pomirenja ekonomije i ekologije (Božović, Božović, 2012). Saradnju treba ostvariti i sa vladama drugih država i međunarodnim agencijama da bi se razvile politike održivog ekoturizma.

Slika 4 - Zvanična razvojna pomoć za očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta i ekosistema
Figure 4 - Official development assistance for the conservation and sustainable use of biodiversity and ecosystems

Izvor / Source: OECD

Međunarodne agencije, uključujući Evropsku Uniju i Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP, 2022), takođe mogu pomoći u razvoju seoskog turizma kroz različite programe podrške, finansijske i tehničke, koje ove agencije nude vladama i regionalnim organima vlasti. Lokalne samouprave i neprofitne organizacije mogu konkurisati za sredstva za finansiranje svojih ekoturističkih projekata kod inostranih i domaćih fondova. Ovakav pristup „odozdo na gore“ (bottom up) zahteva i izgradnju novih odnosa između lokalnih i viših organa vlasti, a pre svega pretpostavlja da razvoj mora biti iniciran ciljevima, karakteristikama i iskustvima lokalne zajednice. Od inostranih fondova, najatraktivniji su Programi prekogranične saradnje koji se finansiraju iz Instrumenta pred pristupne pomoći – IPA (Jegdić, 2010).

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Na osnovu analize rezultata istraživanja koji su zasnovani na statističkim podacima, izvodi se zaključak da je u Srbiji zaštićeno 466 prirodnih dobara, koja bi mogla da postanu osnova razvoja ekoturizma Srbije. Nasuprot tome, glavne prepreke u razvoju ekoturizma identifikovane su za sve potencijalne ekoturističke destinacije u Srbiji. Tu se, pre svega, misli na: neadekvatne smeštajne kapacitete koji ne zadovoljavaju internacionalne standarde, nedovoljnu afirmaciju prirodnih i antropogenih resursa, što vodi do neprepoznatljivosti Srbije na turističkom tržištu, nedostatak saobraćajne infrastrukture i nedo-

stupnost lokaliteta, nedostupnost obimnih investicija u ovaj oblik turizma, nedovoljni profesionalni obrazovani ljudski resursi i njihovo učešće u planiranju razvoja ekoturističkih kretanja i neadekvatna zaštita prostora.

Istraživanje potencijala Srbije od značaja za razvoj ekoturizma u zaštićenoj prirodnoj sredini (geodiverzitet, biodiverzitet, predeo, kulturno-istorijske vrednosti) daje odgovore na važna pitanja o mogućem razvoju ekoturizma. Na osnovu rezultata istraživanja izvodimo sledeće zaključke. Pored ekonomskog uticaja, ekoturizam za lokalnu zajednicu ima i kulturni značaj. Za mnoge ekoturiste su kulturni činiooci interesantni, kroz obnavljanje starih festivala i spomenika kulture. Osnovu za razvoj ekoturizma Srbije predstavljaju zaštićena područja prirode. Potencijal za razvoj ekoturizma čini revitalizacija seoskih sredina, što je od dugoročnog i prioritarnog značaja za Srbiju. Na prostoru Istočne Srbije su zastupljen avanturistički turizam, izletnički turizam, lokalni festivali, eko-etno centri i eko edukacioni centri. Najveći potencijal predstavljaju zeleni hoteli, na prostoru Stare planine i Rtnja, kao i ekoturizam u zaštićenim prirodnim dobrima. Osim povoljnosti koje Srbija pruža, postoje i mnoga ograničenja za dalji razvoj ekoturizma. Najčešća su loše razumevanje principa ekoturizma, odsustvo infrastrukture (kako komunalne, tako i saobraćajne), nizak nivo ekološke svesti stanovnika, odsustvo jasnih standarda i sl. Na osnovu izvršene analize možemo konstatovati da savremeni koncept ekoturizma u Srbiji ima realne

mogućnosti za primenu. Kroz generisanje ekološke, ekonomske i socijalne koristi, ekoturizam treba postaviti kao ekvivalent turizmu zasnovanom na prirodi, kao paradigmu održivog razvoja u funkciji upravljanja zaštićenim područjima i zaštite okoline i održivog razvoja. Srbija tek treba da primeni i iskoristi svoje prirodne resurse kao atraktivne faktore turističke ponude. Ključnu ulogu u pokretanju i afirmaciji ekoturističkih proizvoda i njihovog finansiranja treba da ima međusektorski pristup upravljaju njegovim razvojem i stalno praćenje primera dobre prakse. Najvažnija šansa za razvoj ekoturističkog potencijala jeste u start up kreditima, subvencijama i bespovratnoj pomoći državnim olakšicama, umrežavanju i saradnji sa regionalnim institucijama i organizacijama, kao i međunarodnoj saradnji. Posebno je važno da očuvana sredina bude prioritet kao osnova daljeg prosperiteta i postizanja ukupnog održivog razvoja turizma. Jedino ovim pristupom moguće je repositioniranje Srbije kao turističke destinacije na globalnom tržištu stvaranjem poželjnog imidža zemlje sa bogatstvom prirodnih i kulturnih resursa.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Božović, J., Božović, I. (2012). Osnovni preduslovi novih oblika kultivacije zemljišta sa biodiverzitetom u Srbiji, *Naučni skup lovstva i lovnog turizma, 9-10 jun*, Žagubica: Prirodno matematički fakultet, 268-278.
- [2] Carta di Rimini per il turismo sostenibile, (2001), Rimini, Italy. <http://www.provincia.rimini.it/turismo/conferenza/testi/carta/copertina.htm>, Pristupljeno 28.05.2022.
- [3] Ekolist, <https://ekolist.org/upoznajmo-zasticena-prirodna-dobra/> Pristupljeno 10.03.2022.
- [4] Jegdić, V. (2010). Model razvoja ekoturizma u Vojvodini, *Ekonomski horizonti*, 12(1), 63-78.
- [5] Khoja, A.H.A., Kovačević, M., Gardašević, J., Mohamoud, O.A. (2021), Održivi turizam u funkciji privrednog razvoja, *Ecologica*, 28(103), 355-362.
- [6] Kosović, Milan (2009). Evropska Unija, globalizacija i ekoturizam. *Ecologica*, 16(55), 563-567.
- [7] Lukić Krstanović, M. Divac, Z. (2012). Programiranje nematerijalnog kulturnog nasleđa grada. *Glasnik etnografskog instituta SANU*, LX (2), 21.
- [8] Milenković, S., Bošković, N. (2011). *Resursi u ekonomskoj sadašnjosti i budućnosti*. Kragujevac: Ekonomski fakultet.
- [9] Milošević, D., Praštalo, Ž., Polavder, S., Nešković, J. (2022). Potencijalni uslovi ekoturizma u industrijskoj oblasti Kostolca, *Ecologica*, 29(106), 185-192.
- [10] Ostojić, B., Bogdanović, M., Vuković, M. (2021), Razvoj ekoturizma u vreme pandemije COVID-19: studija slučaja Paličko jezero, *Ecologica*, 28 (104), 551-556.
- [11] Page, S., Dowling, R. (2002). *Ecotourism*, Harlow: Pearson.
- [12] Razvoić, M. (2008). Globalizacija i turizam, *Međunarodni kongres – Era nove ekonomije i novih zanimanja*, Split.
- [13] Republički zavod za statistiku, www.stat.gov.rs/
- [14] Spasojević, M. (2006). Lokalni i globalni negativni uticaji turizma na životnu sredinu. *XIV naučni skup Čovek i životna sredina, Ekonomski aspekt zaštite radne i životne sredine*. Niš: Fakultet zaštite na radu, 191-197.
- [15] Strategijski marketing plan turizma Republike Srbije do 2025. godine. <https://mtt.gov.rs>. Pristupljeno 07.04.2022.
- [16] Svetska turistička organizacija (UNWTO) <https://www.unwto.org/who-we-are>. Pristupljeno 07.05.2022.
- [17] Šušić, V. (2007). Turizam i ekonomija zemalja u razvoju. *Ekonomске teme*, 45(3), 131-139.
- [18] Trumbulović-Bujić Lj. (2014). *Ekologija i turizam*, Visoka tehničko-poslovna škola strukovnih studija, Užice.
- [19] UN (2003). A New Approach to Sustainable Tourism Development: Moving Beyond Environmental Protection, Frederico Neto. Dostupno na: <http://www.un.org/esa/esa03dp29.pdf>. Pristupljeno 02.03.2018.
- [20] UNEP, Coordinating global action to combat desertification, <http://www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?DocumentID=664&ArticleID=6918&l=en> Pristupljeno 20.03.2022.
- [21] UNWTO. Ecotourism and protected areas. <http://sdt.unwto.org/en/content/ecotourism-and-protected-areas>, Pristupljeno 10.03.2022.
- [22] Vodič za Ekvador, <https://www.riopricesaputovanja.com> Pristupljeno 02.03.2022.
- [23] Zavod za zaštitu prirode Srbije. Zaštićena prirodna dobra. <http://www.natureprotection.org.rs/rs/zašticena-prirodna-dobra.html>. Pristupljeno 02.03.2022
- [24] Zonjić, T. (2020). Gospodarstvo Malezije, <https://urn.nsk.hr/> Pristupljeno 20.05.2022.
- [25] Živković, B. (2009). Ekoturizam u funkciji razvoja Homolja. *Ecologica*, 16(56), 645-649.
- [26] <https://selo.rs/> Pristupljeno 10.03.2022.